

dischen Historikers sowohl innerhalb als auch ausserhalb der Niederlande auf lange Zeit hinaus am Leben zu erhalten und zu vertiefen.

H. R. Guggisberg

A. van der Zwan, *'Koopman in dienst van de gemeenschap'. Goudriaan in botsing met NS. Verslag van een vaderlandse Watergate-affaire* (Schiedam: Scriptum, 1991, xiv + 234 blz., f34,50, ISBN 90 71542 45 9).

De auteur van *Goudriaan in botsing met NS* is een ondernemer met grote belangstelling voor de publieke zaak. Hij is een bekend lid van de PvdA en trekt als zodanig al jarenlang de aandacht door in gezelschap van managers van grote bedrijven te pleiten voor daadwerkelijke bemoeienis van de overheid met de structuur van de Nederlandse industrie. Van der Zwan heeft eigen idealen en ambities herkend in prof. dr. ir. J. Goudriaan, de radicale sociaal-democraat die voor zijn benoeming in 1938 tot directeur van NS al een succesvolle carrière in het bedrijfsleven achter de rug had. Het boek is een hartstochtelijke verdediging van Goudriaan en de opdracht die deze bij zijn benoeming van de regering kreeg: van NS weer een rendabel bedrijf maken. De recente ervaringen van de auteur in de Vendex-directie hebben zijn begrip voor Goudriaan vergroot die immers eveneens voortijdig zijn missie moest opgeven: in het najaar van 1940 werd hij door de Duitse bezetter geïnterneerd en vervolgens ontslagen; na de bevrijding verhinderde de NS-leiding zijn terugkeer.

De schrijver beschouwt het optreden van Goudriaan bij NS als een geval van hetgeen bedrijfskundigen tegenwoordig *turn-around-management* noemen en lardeert zijn uiteenzetting van Goudriaans falen zo uitvoerig met zijn persoonlijke inzichten en overtuigingen dat met even veel recht van een studie over crisis-management kan worden gesproken als van een historische studie.

Van der Zwan heeft een gave om momenten te herkennen waarop besluiten met vérstreckende gevolgen worden genomen. De waarde van die eigenschap blijkt uit een vergelijking van zijn boek met de studie *Rijden en staken. De Nederlandse spoorwegen in oorlogstijd* (Den Haag, 1960) van A. J. C. Rüter die als introductie tot zijn eigenlijke onderwerp, de Spoorwegstaking, eveneens de eerste acte van de ondergang van Goudriaan behandelt: de dagen en weken direct na de Nederlandse capitulatie in mei 1940. Rüter heeft een groter aantal archiefstukken bestudeerd dan Van der Zwan en zijn presentatie is veel genuanceerder. Toch weet hij de lezer met zijn betoog niet te overtuigen. Goudriaan, voor de inval een verklaard tegenstander van het nationaal-socialisme, zou na de capitulatie pleitbezorger zijn geweest van een tegemoetkomende houding tegenover bezetter en NSB. Rüter geeft voor dit gedrag een armoedige verklaring: het karakter van de betrokkene (23). Van der Zwan biedt een ander perspectief op de gebeurtenissen. Hij plaatst het gedrag van Goudriaan in een beschrijving van de strubbelingen binnen de NS-directie. Binnen die context krijgt het optreden van Goudriaan een radicaal andere duiding, die bovendien wel overtuigt.

De flair waarmee Van der Zwan het onderwerp te lijf gaat, heeft echter een keerzijde. Zijn interpretatie berust vrijwel uitsluitend op één soort bron: de verklaringen die de betrokkenen bij de ontknoping van het conflict hebben afgelegd. Vaak, heel vaak treft de lezer speculaties aan waar hij resultaat van archiefonderzoek of literatuurstudie verwacht. Waarom ontbreekt bijvoorbeeld een beschrijving van het plan waarmee Goudriaan Philips hielp om de crisisjaren door te komen, terwijl de schrijver wel toegang tot het Philips-archief heeft gekregen? Waarom heeft de auteur geen onderzoek gedaan naar Goudriaans optreden als NS-directeur? Zijn er wel

documenten die zijn bewering staven dat Goudriaan al vanaf zijn aantreden door zijn medebe-stuurders werd tegengewerkt?

De neiging tot speculeren neemt soms groteske vormen aan. Zo krijgt de minister die Goudriaan kort na de bevrijding ertoe aanzette om ontslag te nemen, in het laatste deel van het boek stapsgewijs een steeds actievere rol in een complot tegen hem toebedeeld, zonder dat één eigentijdse bron daartoe enige aanwijzing geeft en zonder dat de auteur het motief van de minister tot een dergelijke actie onder woorden brengt.

De auteur heeft moeite om nuances aan te brengen. Kan Goudriaan wel een sociaal-democraat worden genoemd? Lid van de SDAP was hij sinds de muietrij op de Zeven Provinciën niet meer. Was Goudriaan niet veeleer een politiek dakloze die als hervormingsgezinde ingenieur tot de SDAP werd aangetrokken, maar in de politiek voornamelijk geleid werd door een onbestemd patriotisme?

Bij de beoordeling van het optreden van Goudriaan als directeur van NS verliest Van der Zwan geheel uit het oog dat deze een andere opvatting van management had dan hijzelf heeft. Hij verwijt Goudriaan dat deze bij zijn aantreden te weinig bevoegdheden naar zich heeft toegetrokken. Goudriaan wilde echter niet als alleenheerser binnen de NS-leiding optreden, maar een samenwerking op grondslag van functionele specialisatie totstandbrengen. Voor de hervormingen die hij wilde aanbrengen, achtte hij zelfde zeggenschap die hij wèl had, toereikend. Hij meende dat alleen in consensus een grote organisatie is te besturen (Goudriaan, *Vriend en vijand* (Amsterdam, 1961)32).

De compositie van het boek is verwarrend. Bovendien vervalt de auteur regelmatig in herhalingen. Het ontslag van Goudriaan wordt bijvoorbeeld vijfmaal uit de doeken gedaan. De verzorging van de tekst is slecht. De annotatie is beperkt en slordig. In de regel wordt volstaan met een verwijzing naar een archief en ontbreekt iedere nadere aanduiding van doos en map waarin het betreffende document kan worden gevonden. Soms is de verwijzing ronduit onjuist, zoals noot 58 op pagina 232 waar het RIOD wordt vermeld terwijl waarschijnlijk een collectie personeelsdossiers van het ministerie van defensie wordt bedoeld. Uit de noten blijkt dat er archieven zijn geraadpleegd die niet in de lijst achterin worden vermeld, onder andere de collectie Drees van het ARA. Een trefwoordenregister ontbreekt geheel en de herkomst van de foto's wordt niet vermeld. De tweede ondertitel van het boek: 'verslag van een vaderlandse Watergate-affaire' staat geheel los van de tekst.

A. J. J. Meershoek

M. de Keizer, *Het Parool (1940-45). Verzetsblad in oorlogstijd* (Dissertatie RU Leiden 1991 ; Amsterdam: Cramwinckel, 1991, 655 blz., f65,-, (geb.), ISBN 90 71894 22 3).

In haar proefschrift heeft Madeion de Keizer de geschiedenis van *Het Parool* als verzetsorgaan in bezettingstijd boeiend en soms aangrijpend te boek gesteld. Het is boeiend te lezen hoe uit de gestencilde *Nieuwsbrieven* van Pieter 't Hoen — vier pagina's, oplage 500 stuks—een gedrukt weekblad ontstond met een oplage van ± 60.000 stuks. Tijdens de hongervinter aangevuld met dagelijkse nieuwsbulletins. Uitvoerig schetst zij de redacteurs. Het feit, dat de meesten uit de vooroorlogse wereld der publiciteit stamden, gaf het blad van meet af aan een professioneel karakter. Dat drie van het eerste zevental redacteurs van joodse herkomst waren, betekende al aanstonds een weerlegging van de latere bewering, dat het joodse volksdeel zich weerloos had laten afslachten. Drie van de zeven overleefden de bezetting niet, al stond hun overlijden niet in onmiddellijke relatie met *Het Parool*. Frans Goedhart was, na op miraculeuze wijze aan de doodstraf te zijn ontsnapt, de enige, die in 1945 nog als redacteur fungeerde. De opgevallen gaten waren inmiddels opgevuld. Van de latere redacteurs werd Kees de Groot gefusilleerd als